

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-4-116-18>

УДК 372.785.1

Плющик Є.В.¹, Луценко В.В.²,
Гордеева-Ковальчук Т.О.³

Житомирський державний університет імені Івана Франка

РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЗИЧНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті розглядаються музично-інформаційні технології, з урахуванням їх важливої ролі, що покликані стати не тільки педагогічним інструментом у розвитку музичних здібностей дітей з особливими освітніми потребами, але й визначити нові підходи, що зумовлюють підвищення рівня методик навчання, щодо забезпечення управління потоками інформації в контексті прискороного, динамічного розвитку суспільства. Визначення завдань і шляхів розвитку музичних здібностей таких дітей зумовлюються необхідністю створення необхідних умов для їх самоактуалізації, саморозвитку і самореалізації у практиці інклюзивної освіти. Актуальність проблеми визначається необхідністю врахування нових тенденцій щодо розвитку здібностей дітей з особливими освітніми потребами, а саме використанням нетрадиційних засобів навчання – музично-комп'ютерних технологій (МКТ). Орієнтація на принципово нові засади навчання «особливих» учнів докорінно змінює зміст навчання, вимагає вдосконалення умов підвищення ефективності підготовки дітей, відповідної музичної самореалізації.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзія, інклюзивне навчання, музично-комп'ютерні технології (МКТ), формування творчої музичної активності.

Plyuschyk Elizaveta, Lutsenko Viktor,
Gordeeva-Kovalchuk Tatyana
Zhytomyr Ivan Franko State University**DEVELOPMENT OF MUSICAL ABILITIES OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS USING MUSIC AND COMPUTER TECHNOLOGIES**

Summary. The article examines music and information technologies, taking into account their important role, which is designed to become not only a pedagogical tool in the development of musical abilities of children with special educational needs, but also to determine new approaches that lead to an increase in the level of teaching methods, in order to ensure the management of information flows in the context of accelerated, dynamic development of society. Defining the tasks and ways of developing musical abilities of such children is determined by the need to create the necessary conditions for their self-actualization, self-development and self-realization in the practice of inclusive education. The relevance of the problem is determined by the need to take into account new trends in the development of the abilities of children with special educational needs, namely the use of non-traditional means of learning – music and computer technologies (MCT). Orientation to fundamentally new principles of teaching "special" students fundamentally changes the content of education, requires improvement of the conditions for increasing the effectiveness of children's training, appropriate musical self-realization. At the same time, there is no proper theoretical justification that would prove the methodological expediency of using information technologies in the training of children with special needs, in particular, the formation of their creative activity, as well as the appropriate development and practical use of a computer-oriented system of classes. Thus, one of the urgent problems of music education is the introduction of ICT into the educational process, which will ensure the effectiveness of the formation of a system of musical knowledge in the process of musical training of children with special educational needs.

Keywords: children with special educational needs, inclusion, inclusive education, music and computer technologies (MCT), formation of creative musical activity.

Постановка проблеми. ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі» [1].

Доступність музично-комунікаційних технологій (МКТ) кардинально змінює способи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, спрощує процеси отримання знань, обміну досвідом та взаємодії між учнями.

Вжиток музично-комунікаційних технологій може стати суттєвим чинником вдумливих змін, адже вони встановлюють широкі можливості

для покращення відзнак освіти, її доступності для дітей з особливими потребами, сприяючи однаковому доступу інформації та освітніх послуг, істинній та дійовій суспільній інтеграції. Проблема вжитку засобів МКТ для підвищення якості розвитку музичних здібностей дітей з особливими освітніми потребами вимагає докорінного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційно-комунікаційні технології відіграють суттєву роль у забезпеченні якості освіти, що знаходить відображення у роботах вітчизняних дослідників: В.Ю. Бикова, А.М. Гуржія, Г.В. Сльникової, М.І. Жалдака, Л.А. Карташової,

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5362-3143>² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2065-2458>³ ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5346-2104>

В.В. Лапінського, О.І. Ляшенка, О.В. Овчарук, О.М. Спіріна, М.П. Шишкіної та ін.

Проблеми інклюзії й інтеграції досліджувалися як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. В Україні даної проблемою займаються Л. Вавіна, О. Гаврилов, Ю. Галецька, О. Гармаш, А. Колупаєва, М. Матвеева, Н. Мацько, Т. Сак, О. Хохліна, І. Червонець. Дослідження, які стосуються позитивного впливу музичного мистецтва на емоційний розвиток молодших школярів із затримкою психічного розвитку, були представлені в наукових доробках Т. Арчакової, Г. Падалки, Г. Шевченко.

Мета статті: розвиток музичних здібностей дітей з особливими освітніми потребами має на меті рівний доступ усіх учнів до освітнього процесу, забезпечення ефективного навчання. Враховуючи орієнтацію мистецької освіти, питання розвитку таких дітей тісно пов'язане з можливостями для подальшої самореалізації у якості маленького музиканта. Основною метою розвитку музичних здібностей є якісні зміни в особистісному розвитку дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток музичних здібностей, уяви, творчості є головним педагогічним завданням кожної дитини. Музика всотується у її душу, свідомість, чуття. Науковці переконані: інклюзивна освіта для дитини з порушеннями розвитку за всіма параметрами має бути такою самою, як освіта, яку отримують діти без порушень [2, с. 86].

Власний педагогічному досвід: «особливі» діти дуже музикальні. Вони точно інтонують поспівки, мелодії, мають добру музичну пам'ять. Це дозволяє упровадження компетентнісного підходу та передбачає особистісно орієнтовану діяльну основу навчання, яка технологічно спирається на оволодіння учнями умінням вчитися. Лише за цих умов навчальна взаємодія стає суб'єктно-суб'єктною і полісуб'єктною [4, с. 4].

Музичні заняття здатні інтенсифікувати важливі фізичні та психічні дії дитини, залучити її до творчої практики. Позитивний вплив музичного мистецтва на особистість базується на винайтковому всебічному зв'язку мелодії, ритму та інших виражальних засобів музики з усіма ділянками активності учня – фізичною, вольовою, психоемоційною, розумово-аналітичною. Іноді діти з особливими освітніми потребами мають певні відміни щодо музичної перцепції або самовираження через музику.

Музичний вишкіл та виховання дітей з особливими потребами має свою специфіку, що базується на творчій діяльній основі через музичне пізнання – ґрунтовно особистісний процес спрямований на співтворчість, діалогічність, прищеплення навичок самостійної роботи.

У сучасній музичній педагогіці при роботі з особливими дітьми дуже важливо використовувати інформаційні технології, тобто використовувати методи і модули акумулявання, передачі, обробки та збереження інформації з допомогою технічних засобів, які переростають й підвищуються в процесі розвитку науки і техніки.

Одним із ліній щодо підвищення ефективності та якості корекційного та навчального процесу в умовах спеціальної та інклюзивної освіти є впровадження методик, що базуються на основі

вжитку цифрової техніки, зокрема застосовування комп'ютера і його складових та створення різнопрофільних корекційних та навчальних програм. Досвід фахівців з методики використання комп'ютерних технологій демонструє педагогу те, що він може:

- вийти за межі традиційних методів навчання;
- додатково мотивувати навчальну діяльність;
- знайти безкомпромісно нові «обхідні шляхи» для формування, розвитку музичної діяльності особливих дітей;
- адаптувати дитину до самостійності у навчанні та певного самоконтролю;
- допомогти засвоїти дитиною основ музично-комп'ютерної грамоти;
- збагатити учнівську автономію;
- створити можливості урахування індивідуальних особливостей учнів та ін.

Водночас використання комп'ютерних технологій і програм з музичної грамоти має значні переваги передусім для учнів з обмеженими можливостями здоров'я:

- шлях до освітніх ресурсів з допомогою МКТ для індивідуального навчання в домашніх умовах, у т. ч. з батьками (опікунами);
- виконання навчальних завдань з урахуванням особливостей свого розвитку, у власному темпі;
- багаторазове повторення теоретичного чи практичного матеріалу (в асинхронному режимі);
- створення умов для розвитку слуху, ритму, інтонування;
- примісту мотивації навчання учнів, їх зацікавленості у вивченні нового матеріалу;
- можливості для визначення візуально та слухово нот, поспівок, невеликих мелодій, інтервалів, акордів тощо.

Застосовування музично-комунікаційних технологій може стати суттєвим фактором вдумливих змін у навчанні дітей з особливими освітніми потребами, адже вони відкривають широкі перспективи для покращення якості освіти, її доступності, особливо у дидактичних цілях (допомагають диференціації, розраді індивідуальних потреб, особистісному розвитку, розкриттю їх здібностей, істинній інклюзії, введенню в освітнє й суспільне середовище). М. Жалдак наголошував, що «говорити про використання комп'ютера разом з усіма програмними засобами, засобами зв'язку і т.д. як засобів діяльності людини цілком логічно і коректно» [3, с. 12].

«Педагог інклюзивного класу в співробітництві з усіма членами мультидисциплінарної команди орієнтується на особливі стратегії навчання дітей з особливими потребами» [5, с. 66].

Приклад 1. *Проблема:* дауни – недорозвиток мови цих дітей часто маскує справжній стан мислення, і створюється відчуття наявності більш низьких пізнавальних здібностей. Але при виконанні невербальних завдань (спів, вивчення нот, клавіатури, визначення на слух нот, поспівок) деякі діти з синдромом Дауна можуть показувати такі ж результати, що й решта. Пам'ять характеризуються гіпомнезією (зменшений об'єм пам'яті), потрібно більше уваги для вивчення та засвоєння нових навичок, запам'ятовування нового матеріалу. Недостатньо розвинена короткотривала пам'ять та проблеми в обробці інформації, яка сприймається на слух. Активна увага

нестійка, період концентрації уваги короткий, діти легко відволікаються, втомлюються. Образ не виникає в уяві, а сприймається лише зорово.

Мета: навчити дітей знаходити на клавіатурі та у запису на нотному стані певних нот, розрізняння їх на слух.

Розв'язання. Спеціально розроблена вправа «Запам'ятай ноту» дозволяє поєднати звучання певної ноти із записом її на нотному стані і звучанням на фортепіано. Потребує багаторазового повторення.

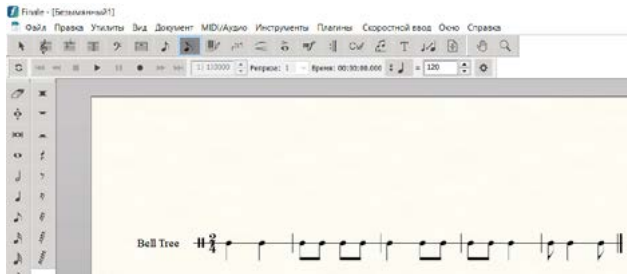
Програма «NoteTrainer»

Джерело: <https://sightreading.training/>

Приклад 2. Проблема: аутисти – рухові стереотипії полягають у частому і ритмічному (нерідко протягом усього дня) повторенні певних рухів, що приносять дитині помітне задоволення, сильно збуджують її. Це можуть бути розгойдування, вертіння головою, рухи пальцями перед очима, махання руками, трясіння кистями, кружляння, біг по колу, постукування, поплескування тощо. В ігровій діяльності також є схильність до стереотипії. Дитина буває заворожена спогляданням яскравих предметів, їх рухом. Надовго затримується етап маніпулятивної, стереотипної гри неігровими предметами: кришками, каструлями, взуттям, інструментами.

Мета: опанування простими ритмічними малюнками.

Розв'язання: за допомогою комп'ютерної програми FINALE запропонувати дитині власноруч створити нескладний ритмічний малюнок (власний вибір музичних інструментів з набору у програмі: там-там, литаври тощо) і відтворити його за допомогою оплесків, плесканням, простих шумових інструментів.

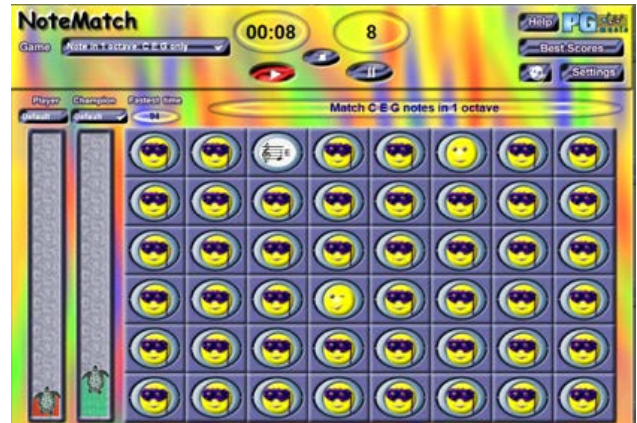
Програма «Finale-26»

Джерело: <https://finale.ru.malavida.com/windows/>

Приклад 3. Проблема: діти, які не можуть обробляти одночасно візуальний і слуховий вхід інформації або ті, які страждають синдромом зниженої зорової уваги, слабо зорі учні.

Мета: розвиток музичного слухового і зорового сприйняття, стійкості уваги та музичної пам'яті.

Розв'язання. Прослуховування музичного матеріалу є дуже зручним, адже учні керуються слуховими відчуттями і тренують відповідні аналізатори. За допомогою засобів навігації у цій вправі (програма NoteMatch) можливий швидкий перехід від одного завдання до іншого. Після прослуховування послівки або інтервалу, або акорду пропонується знайти відповідний значок.

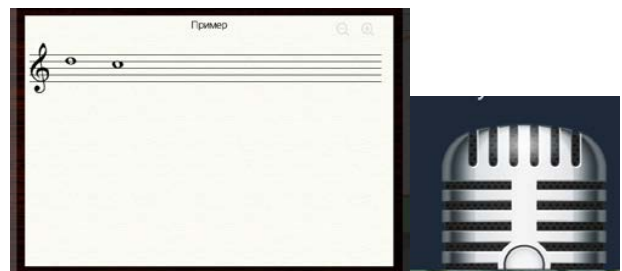
Програма «NoteMatch»

Джерело: <https://apps.apple.com/ru/app/note-match/id1384305202>

Приклад 4. Проблема: затримка психічного розвитку, легка та помірна розумова відсталість.

Мета: навчити аналізувати власний досвід; розвинути уявлення про ноти та виділяти їхні істотні ознаки; формувати уявлення про закономірність; усвідомлювати, що з цими характеристиками пов'язані особливості написання і звучання певної ноти.

Розв'язання. Діти з вираженими труднощами у навчанні легше асоціюють ноти із зображеннями. І якщо вони бачать друковані ноти як малюнок, відштовхуючись від своїх уявлень, вони здатні обрати ті ознаки, які характерні певній ноті (програма EarMaster).

Програма «EarMaster»

Джерело: <https://www.earmaster.com/shop/product/earmaster-pro-7.html>

Висновки. Музично-комунікаційні технології підкреслюють важливість розв'язання різноманітних завдань доступності навчання, виховання та розвитку учнів з особливими потребами. Їх використання як технічної підтримки, у компенсаційних, комунікаційних та дидактичних цілях допомагає подоланню цифрового розриву, припускає значно підняти рівень розвитку музичних здібностей дітей з особливими освітніми потребами, збільшити мотивацію таких учнів до розширення сфери самостійної діяльності та поліпшити їх самооцінку.

Організація розвитку музичних здібностей дітей з особливими освітніми потребами за допомогою МКТ потрібно для того, щоб школярі з особливими освітніми потребами могли ділитися інформацією й ефективно працювати в колективі. Тому важливо розвивати й удосконалювати музично-комунікаційні технології за-

для забезпечення підтримки інклюзивної освітньої діяльності.

Задумами подальших опрацювань у напрямку інклюзивної освіти є детальна розробка й обґрунтування фронтальної моделі будови освітнього середовища для учнів з особливими потребами з використанням МКТ.

Список літератури:

1. Інклюзивне навчання. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
3. Жалдак М.І. Деякі методичні аспекти навчання інформатики в школі і педагогічному університеті. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11083867.pdf>
4. Савченко О.Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра : посібник. Київ : Педагогічна думка, 2014. 176 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/savchenko.indd-_2014.pdf
5. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Засенко В.В., Ярмола Н.А. Учні початкових класів із особливими освітніми потребами: навчання та супровід : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 160 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-osibnyky/dlya-pedpratsivnykiv-ospotreby/Uchni-pochatkovykh-klasiv-zsoblyvumu-potrebamy-navchannia-ta-suprovid-Prokhorenko.pdf>

References:

1. Inclusive education [Inklyuzivne navchannia]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
2. Kolupaeva A.A., Taranchenko O.M. (2016) Inklyuzivna osvita: vid osnov do praktiki [Inclusive education: from basics to practice: monograph]. Kyiv: ATOPOL LLC, 152 p. (Series "Inclusive education").
3. Zhaldak M.I. Deyaki metodichni aspekty navchannya informatiki v shkoli i pedagogichnomu universiteti [Some methodical aspects of teaching informatics at school and pedagogical university]. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/11083867.pdf>
4. Savchenko O.Ya. (2014) Uminnya vchitisya – klyuchova kompetentnist molodshogo shkolyara [The ability to learn is a key competence of a junior high school student]. Kyiv: Pedagogical thought, 176 p. Available at: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/savchenko.indd-_2014.pdf
5. Prokhorenko L.I., Babyak O.O., Zasenko V.V., Yarmola N.A. (2020) Uchni pochatkovih klasiv iz osoblivimi osvitnimi potrebamim: navchannya ta suprovid [Primary school students with special educational needs: training and support]. Kharkiv: Ranok Publishing House, 160 p. Available at: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-osibnyky/dlya-pedpratsivnykiv-ospotreby/Uchni-pochatkovykh-klasiv-zsoblyvumu-potrebamy-navchannia-ta-suprovid-Prokhorenko.pdf>